

Ograničenja i mogućnosti mladih poljoprivrednika tijekom provođenja Programa ruralnog razvoja 2014.-2020.

Šiftar, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:204:463137>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

**OGRANIČENJA I MOGUĆNOSTI MLADIH
POLJOPRIVREDNIKA TIJEKOM PROVOĐENJA
PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020.**

DIPLOMSKI RAD

Helena Šiftar

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

Diplomski studij:

Agrobiznis i ruralni razvitak

**OGRANIČENJA I MOGUĆNOSTI MLADIH
POLJOPRIVREDNIKA TIJEKOM PROVOĐENJA
PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020.**

DIPLOMSKI RAD

Helena Šiftar

Mentor:
doc. dr. sc. Mateja Jež Rogelj

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZJAVA STUDENTA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, **Helena Šiftar**, JMBAG 0178115767, rođena 15.10.1998. u Zagrebu, izjavljujem da sam samostalno izradila diplomski rad pod naslovom:

OGRANIČENJA I MOGUĆNOSTI MLADIH POLJOPRIVREDNIKA TIJEKOM PROVOĐENJA
PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020.

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica ovoga diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____

Potpis studentice

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET

IZVJEŠĆE
O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad studentice **Helena Šiftar**, JMBAG 0178115767, naslova

**OGRANIČENJA I MOGUĆNOSTI MLADIH POLJOPRIVREDNIKA TIJEKOM PROVOĐENJA
PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020.**

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____, dana _____.

Povjerenstvo:

1. doc. dr. sc. Mateja Jež Rogelj mentorica
2. izv. prof. dr. sc. Ornella Mikuš članica
3. izv. prof. dr. sc. Tijana Trako Poljak članica

potpisi:

Zahvala

Ovime zahvaljujem svojoj mentorici doc. dr. sc. Mateji Jež Rogelj na vođenju i pomoći pri izradi i pisanju ovoga rada. Hvala joj što je uvijek imala vremena i strpljenja za mene, za svo znanje koje mi je nesebično prenijela te savjete kojima mi je pomogla da ovaj rad bude što bolji.

Hvala mojoj obitelji koja je uvijek bila uz mene, na podršci i ljubavi koju su mi nesebično uvijek pružali. Hvala mojim roditeljima, bratu i baki koji su me uvijek podupirali u ostvarenju mojih snova i radili na ostvarenju svih mojih želja. Također, zahvaljujem svojem dečku koji je uvijek bio uz mene i podržavao me tijekom cijelog studiranja. Bez njih sve ovo što sam dosad postigla ne bi bilo moguće.

Na kraju htjela bih se još zahvaliti svojim prijateljima i kolegama koji su bili uz mene tijekom mog školovanja. Bilo je to divno iskustvo.

Sadržaj

1.	Uvod.....	3
1.1.	Cilj istraživanja	3
1.2.	Metode rada	4
2.	Demografski trendovi u poljoprivrednom sektoru u Europskoj uniji.....	5
2.1.	Mladi poljoprivrednici u Europskoj uniji.....	7
2.2.	Zajednička poljoprivredna politika – mjere za mlade poljoprivrednike.....	8
2.3.	Mjere i politike za mlade poljoprivrednike u Republici Hrvatskoj	9
3.	Dobna, spolna i obrazovna struktura poljoprivrednika u Republici Hrvatskoj	13
4.	Rezultati istraživanja i rasprava.....	21
4.1.	Prednosti i nedostaci bavljenja poljoprivredom.....	24
4.2.	Smjer razvoja i planovi za budućnost	26
5.	Zaključak.....	28
6.	Popis literature	29
7.	Prilog	32
7.1.	Protokol intervjua	32
7.2.	Popis slika.....	32
7.3.	Popis tablica	33
	Životopis.....	34

Sažetak

Diplomskog rada studentice **Helena Šiftar**, naslova

OGRANIČENJA I MOGUĆNOSTI MLADIH POLJOPRIVREDNIKA TIJEKOM PROVOĐENJA PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020.

U današnje doba se sve gospodarske grane susreću s problemom demografske obnove. To je najizraženije za poljoprivredu koja je usko vezana uz ruralna područja. Nedostatak mladih poljoprivrednika i stvaranje prilika za njihov rast i razvoj jedan je od ključnih problema s kojima se ova gospodarska grana susreće. Analizom podataka iz upisnika poljoprivrednika u razdoblju od 2016. do 2021. godine, te prikupljanjem primarnih podataka metodom intervjua fokus je bio na ograničenjima i mogućnostima mladih poljoprivrednika u Republici Hrvatskoj u razdoblju provođenja Programa ruralnog razvoja 2014.-2020. Provedeno je 8 intervjua (N=8) s poljoprivrednicima u životnoj dobi od 18 do 41 godine u četiri NUTS2 regije: Panonska Hrvatska, Jadranska Hrvatska, Grad Zagreb i Sjeverna Hrvatska. Za analizu promjena u dobnoj i obrazovnoj strukturi nositelja poljoprivrednih gospodarstava korišteni su podatci iz Upisnika poljoprivrednika u periodu prije provedbe mjera i prema zadnjim dostupnim podacima. Tijekom provedbe Programa ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine stvorene su nove prilike za mlade poljoprivrednike što je rezultiralo pozitivnim promjenama u dobnoj i obrazovnoj strukturi nositelja poljoprivrednih gospodarstava. U gotovo svim županijama zabilježen je porast nositelja poljoprivrednih gospodarstava životne dobi ispod 41 godine, te shodno tome porast stečene razine obrazovanja. Zanimljivo je da se smanjio udio neškolovanih te onih sa završenom samo osnovnom školom, dok je najveći porast onih sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem. Analizom provedenih intervjua utvrđeno je da ispitanici više-manje navode iste prednosti bavljenja poljoprivredom: sam svoj gazda, veća motivacija i zadovoljstvo u radu. Svi ispitanici smatraju kako potpore daju niz mogućnosti za rast i razvoj. Također, istaknuli su i neke od problema poput financijske nesigurnosti, nedostatne radne snage, velike ovisnosti o klimatskim promjenama, te probleme vezane uz zemljište. Kada je riječ o potporama svi sudionici ističu probleme s administracijom, te nedostatne i nepotpune informacije koje nisu pravovremene.

Ključne riječi: mjere ruralnog razvoja, mladi poljoprivrednici, potpore, Republika Hrvatska

Summary

Of the master's thesis – student **Helena Šiftar**, entitled

LIMITATIONS AND OPPORTUNITIES OF YOUNG FARMERS DURING THE IMPLEMENTATION OF THE 2014-2020 RURAL DEVELOPMENT PROGRAM.

Nowadays, all branches of the economy face the problem of demographic renewal. This is most pronounced for agriculture, which is closely related to rural areas. The lack of young farmers and the creation of opportunities for their growth and development is one of the key problems faced by this branch of the economy. For the purposes of this thesis, interviews were conducted that were voluntary, anonymous and recorded in digital format. Respondents participated voluntarily and anonymously in this research. By analyzing data from farmers' registration forms in the period from 2016 to 2021, and by collecting primary data using the interview method, the focus was on insight into the limitations and opportunities of young farmers in the Republic of Croatia. Interviews were conducted with farmers aged 18 to 41 in four NUTS2 regions: Pannonian Croatia, Adriatic Croatia, City of Zagreb and Northern Croatia (HRNUTS2021), with a total of eight respondents (N=8). Data from the Register of Farmers in the period before the implementation of the measures and according to the latest available data were used for the analysis of changes in the age and educational structure of the owners of agricultural holdings. During the implementation of the Rural Development Program in the Republic of Croatia from 2014 to 2020, new opportunities were created for young farmers, which resulted in positive changes in the age and educational structure of farm owners. In almost all counties, there was an increase in agricultural holdings under the age of 41, and a corresponding increase in the level of education. It is interesting that the share of uneducated and those with only primary school education has decreased, while the largest increase is among those with secondary school education. Through the analysis of the conducted interviews, it was determined that the advantages of farming are universal, in the context of independent work, greater motivation, and job satisfaction. All respondents believe that grants provide a number of opportunities for growth and development. They also pointed out some of the problems such as financial insecurity, insufficient workforce, high dependence on climate change, and problems of the nature of the land. When it comes to grants, all participants highlight problems with administration, as well as insufficient and incomplete information that is not timely.

Keywords: rural development measures, young farmers, support, Republic of Croatia

1. Uvod

Jedan od vodećih izazova s kojim se suočava Hrvatska je nedostatak mladih, što se odražava i na sektor poljoprivrede. Nova Zajednička poljoprivredna politika koja će se provoditi u periodu od 2023. do 2027. godine ističe generacijsku obnovu kao jedan od devet ključnih ciljeva koji za zadaću ima osiguranje poljoprivrednog sektora na način da se osigura dovoljan broj kvalificiranih i motiviranih mladih poljoprivrednika.

Generacijska obnova temeljno je pitanje u europskoj poljoprivredi. Unatoč kontinuiranim naporima vlada i Vijeća EU-a, starenje poljoprivrednika čini se nezaustavljivim procesom, praćeno koncentracijom zemljišta, smanjenjem poljoprivredne aktivnosti i preobrazbom europskog sela. Slijedom toga, postoji vrlo bogata znanstvena literatura koja analizira problem. Prema dostupnoj literaturi vidljivo je da veliki dio istraživača smatra da se problem mladih poljoprivrednika zapravo sastoji u nizu različitih faktora koji se međusobno jako razlikuju ovisno o regiji koja se promatra (Kováč i sur., 2022).

Kroz prethodno programsko razdoblje, koje je produženo zaključno s krajem 2022. godine, mladim poljoprivrednicima je bila namijenjena mjera 6.1.1. čiji je primarni cilj bio poticanje generacijske obnove poljoprivrede. Tu je potrebno naglasiti da je sama mjera imala određena ograničenja koja su pojedinim mladim poljoprivrednicima predstavljala dodatne izazove s kojima su se morali suočiti stoga je u ovom radu fokus stavljen upravo na ograničenjima i mogućnosti s kojima su se susretali mladi poljoprivrednici pri provedbi Programa ruralnog razvoja od 2014. do 2020. godine.

Coopmans i sur. (2021), na temelju istraživačke studije EU-a, utvrdili su tri konceptualne faze i četrnaest čimbenika koji pomažu u razumijevanju generacijske obnove poljoprivrednih gospodarstava. Autori su utvrdili da generacijska obnova ima nekoliko važnih elemenata: psihološki element (identitet nasljednika, kako ga nazivaju autori), institucionalni element, nazvan proces sukcesije farmi, te obuhvaća upravljačke, praktične, pravne i simboličke mjere nužne za prijenos poljoprivrednog gospodarstva. Autori su posebice stavili naglasak na daljnju potrebu za razvojem poljoprivrednih gospodarstava, posebice u kontekstu promjena organizacijskih struktura i strategija farmi kroz generacijsku obnovu (Coopmans i sur., 2021). Sve veća važnost velikih gradova (metropola) predstavlja niz izazova za socioekonomske funkcije ruralnih i poljoprivrednih površina oko njih. Jedan takav izazov je pritisak na obiteljska poljoprivredna gospodarstva da napuste poljoprivrednu djelatnost i na ljude koji se bave takvim aktivnostima na prelazak u druge gospodarske sektore (Sroka i sur., 2019).

1.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je identificirati izazove s kojima se susreću mladi poljoprivrednici prilikom preuzimanja gospodarstva, odnosno općenito prilikom bavljenja poljoprivredom. Također je cilj utvrditi je li od početka korištenja mjera ruralne politike namijenjenih mladim

poljoprivrednicima došlo do promjena u dobnoj i obrazovnoj strukturi nositelja poljoprivrednih gospodarstava.

1.2. Metode rada

Za identifikaciju ograničenja i mogućnosti mladih poljoprivrednika u Republici Hrvatskoj je napravljen pregled do sada objavljenih radova koji se bave tematikom mladih poljoprivrednika te prikupljanje primarnih podataka metodom intervjua.

Promjene u dobnoj i obrazovnoj strukturi nositelja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG) su analizirane pomoću dostupnih podataka iz Upisnika poljoprivrednika kojeg vodi Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. U obzir su uzeti podatci prije provođenja mjera (2016.) i prema zadnjim dostupnim podatcima (2021.). Za potrebe izrade ovog diplomskog rada provedeni su intervjui koji su bili dobrovoljni, anonimni i snimljeni u digitalnom formatu. Ispitanici su sudjelovali dobrovoljno i anonimno u ovom istraživanju.

Intervjui su provedeni s poljoprivrednicima u životnoj dobi od 18 do 41 godine života u četiri NUTS 2 regije: Panonska Hrvatska, Jadranska Hrvatska, Grad Zagreb i Sjeverna Hrvatska (HR NUTS 2021.) s ukupnim brojem od osam ispitanika ($N=8$) (iz svake regija po dvoje ispitanika). Intervjui su provedeni osobno u razdoblju od lipnja do srpnja 2022. godine, a terensko istraživanje financirano je u sklopu Uspostavnog projekta Hrvatske zaklade za znanost „SECURURAL“ (UIP-2019-04-5257).

Intervjui su bili strukturirani i provedeni su prema unaprijed napisanom protokolu koji se sastojao od 6 pitanja plus jedno pitanje samo za žene. Pitanja su bila vezana uz povijest i budućnost poljoprivrednog gospodarstva kako bi se stekao adekvatan opis gospodarstava, iskustva s korištenjem europskih sredstava kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj te prednosti i nedostatke bavljenja poljoprivredom (protokol intervjua nalazi se na kraju rada).

2. Demografski trendovi u poljoprivrednom sektoru u Europskoj uniji

Europljani žive dulje nego ikad prije, a dobni profil društva brzo se razvija. Demografsko starenje znači da se udio radno sposobnih osoba u EU-u smanjuje, dok se broj starijih osoba povećava. Taj će se obrazac nastaviti u sljedećih nekoliko desetljeća, jer poslijeratna generacija *baby-booma* završava svoj odlazak u mirovinu. Takav razvoj događaja vjerojatno će imati duboke posljedice, ne samo za pojedince, već i za vlade, poduzeća i civilno društvo, što će, među ostalim, utjecati na sustave zdravstvene i socijalne skrbi, tržišta rada, javne financije i mirovinska prava (Eurostat, 2020).

Dosljedno niska stopa nataliteta i veći očekivani životni vijek mijenjaju oblik dobne piramide Europske unije (EU), pri čemu će vjerojatno najvažnija promjena biti izrazita tranzicija prema znatno starijoj strukturi stanovništva, što je već vidljivo u nekoliko država članica EU.

Kao rezultat demografskih promjena, udio radno sposobnih ljudi u EU-u se smanjuje pri čemu se relativni broj umirovljenika povećava. Za očekivati je da će se udio starijih osoba u ukupnom stanovništvu značajno povećavati i u narednim desetljećima. Ova projekcija je veoma važna jer ovakav trend bi mogao rezultirati povećanim opterećenjem radno sposobnih ljudi u kontekstu osiguranja socijalnih izdataka koji su rezultat starenja stanovništva s čime jasno dolazi do odgovarajućeg porasta zahtijeva za niz povezanih usluga (Eurostat, 2022).

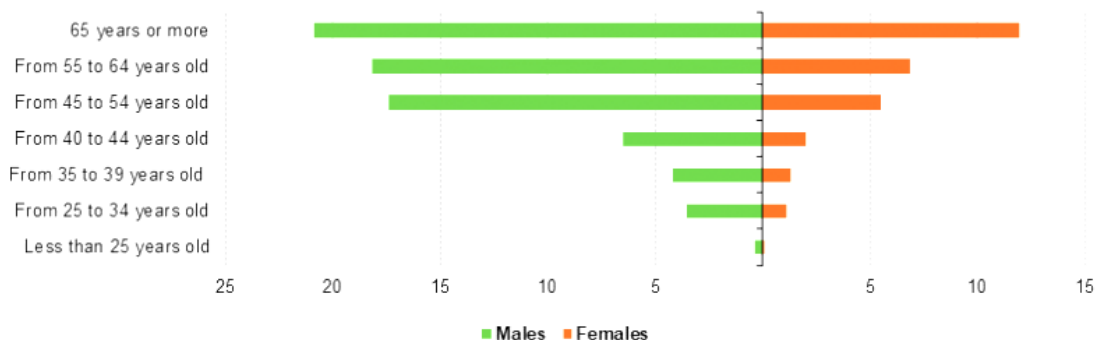
S rastućom globalnom potražnjom za hranom, željom za održavanjem konkurentnosti europske poljoprivrede i izazovima koji su povezani sa stanjem okoliša i klimatskim promjenama, demografski problem poljoprivrede postao je važno pitanje u zajedničkoj poljoprivrednoj politici EU (Sroka i sur., 2019).

Globalni demografski trendovi sve više se odražavaju u različitim gospodarskim granama, pa tako i u poljoprivredi. Riječ je o situaciji gdje dolazi do odgovarajuće inverzije dobne piramide u kontekstu najvećeg brojčanog udjela osoba starije životne dobi (Conway i sur. 2021 prema Zagata i Sutherland, 2015, Conway i sur. 2021 prema Leonard i dr., 2017). Vrlo je značajan podatak da je u Europi trećina svih poljoprivrednika starije od 65 godina, dok je samo 10-tak posto poljoprivrednih gospodarstava vođeno od strane osoba mlađih od 40 godina (Conway i sur. 2021 prema Eurostat, 2020).

Ovaj podatak je u potpunosti u skladu s ranijom hipotezom, naime ukoliko se pogledaju odnosi u dobnoj piramidi prikazanoj na slici 1. vidljiva je karakteristična inverzija, a riječ je o podacima iz 2016. godine (Eurostat, 2018).

Age classes of farm managers, by gender, EU-28, 2016

(% of all farm managers)

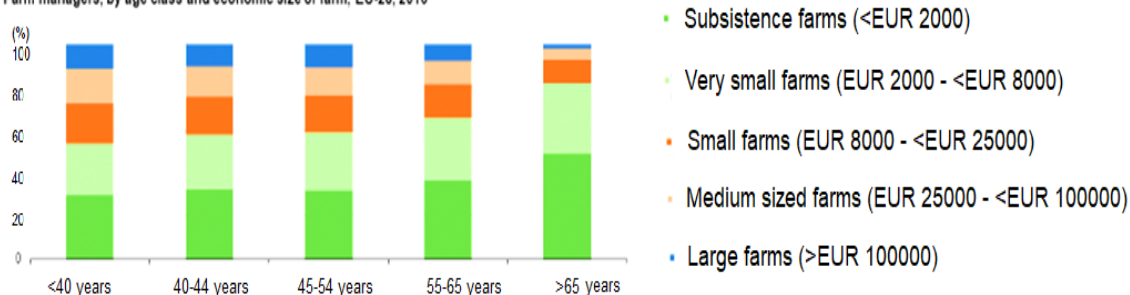
Slika 1. Dobne kategorije upravitelja poljoprivrednih gospodarstava, prema spolu, EU-28, 2016 (% svih upravitelja poljoprivrednih gospodarstava)

Izvor: [Datoteka:Dobne kategorije upravitelja poljoprivrednih gospodarstava, prema spolu, EU-28, 2016 \(% svih upravitelja poljoprivrednih gospodarstava\).png - objašnjena statistika \(europa.eu\)](#) (Pristup 17.06.2022.)

Mladi poljoprivrednici bili su slabo brojčano zastupljeni na Cipru (3,3% svih upravitelja poljoprivrednih gospodarstava), Portugalu (4,2%) i Ujedinjenom Kraljevstvu (5,3%). Nešto veći udio mladih poljoprivrednika je u Austriji (22,2%), Poljskoj (20,3%) i Slovačkoj (19,0%). Nasuprot tome, u mnogim je državama članicama zabilježen relativno visok udio poljoprivrednika u dobi od 65 ili više godina. Primjerice, u Portugalu su zastupljeni s udjelom većim od polovice (51,9%) svih poljoprivrednika, dok su na Cipru (44,6%), u Rumunjskoj (44,3%) i Italiji (40,9%) oko dvije petine (Eurostat, 2018).

Stariji upravitelji poljoprivrednih gospodarstava obično rade na najmanjim poljoprivrednim gospodarstvima (mjenim u ekonomskom smislu) koja karakteriziraju kućanstva za život i niske razine prihoda od poljoprivrede. Četiri petine (81,7%) poljoprivrednih gospodarstava EU-a imali su nositelje starije od 65 godina, a zajedničko im je da su radili na egzistencijalnim farmama i vrlo malim poljoprivrednim gospodarstvima u 2016. godini, slika 2 (Eurostat, 2018).

Farm managers, by age class and economic size of farm, EU-28, 2016

Slika 2. Upravitelji poljoprivrednih gospodarstava, prema dobnoj klasi i gospodarskoj veličini poljoprivrednog gospodarstva, 28 država članica EU-2016. (%)

Izvor: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/thumb/4/44/Farm_managers%2C_by_age_class_and_economic_size_of_farm%2C_EU-28%2C_2016_\(%25\).png/500px-Farm_managers%2C_by_age_class_and_economic_size_of_farm%2C_EU-28%2C_2016_\(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/thumb/4/44/Farm_managers%2C_by_age_class_and_economic_size_of_farm%2C_EU-28%2C_2016_(%25).png/500px-Farm_managers%2C_by_age_class_and_economic_size_of_farm%2C_EU-28%2C_2016_(%25).png) (Pristup 17.06.2022.)

Ovakva situacija se u literaturi naziva „sivilom“ (engl. *greying*) poljoprivredne radne snage i kao takva predstavlja goruće pitanje u suvremenoj Europi. Mnoge agencije na čelu s Glavnom upravom Europske komisije za poljoprivredu i ruralni razvoj (engl. *European Commission's Directorate-General for Agriculture and Rural Development*, GU AGRI) prepoznale su velike probleme u poljoprivredi što je rezultiralo time da se generacijska obnova proglasi jednim od devet ključnih ciljeva od strateške važnosti buduće zajedničke poljoprivredne politike (ZPP, engl. *Common Agricultural Policy*, CAP) nakon 2020. godine kroz izradu odgovarajućih planova i intervencija (Conway i sur. 2021 prema Dwyer i sur., 2019). Generacijska obnova u poljoprivredi se, efektivnim i učinkovitim međugeneracijskim prijenosom poljoprivrednih gospodarstava, smatra ključnom za opstanak, kontinuitet i budućnost poljoprivredne industrije, tradicionalnog obiteljskog modela poljoprivrednih gospodarstava, seljačkih poljoprivrednih sustava i šire održivosti ruralnog društva (Conway i sur., 2018, Korzenszky, 2018.).

2.1. Mladi poljoprivrednici u Europskoj uniji

Postojanje "problema mladih poljoprivrednika" (engl. *Young farmer problem*) u Europi prepoznato je ne samo među znanstvenom zajednicom nego i među kreatorima politika, a temelji se na raširenom priznanju niskoj stopi generacijske obnove u poljoprivrednom sektoru, što se posebice ističe u upravljanju poljoprivrednim zemljištima diljem EU. Unatoč postojećim mjerama politika potpora, mladi poljoprivrednici (engl. *Young farmers*, YF) suočavaju se s izazovima i preprekama koje otežavaju osnivanje i konsolidaciju njihovih poljoprivrednih poduzeća (Eistrup i sur., 2019).

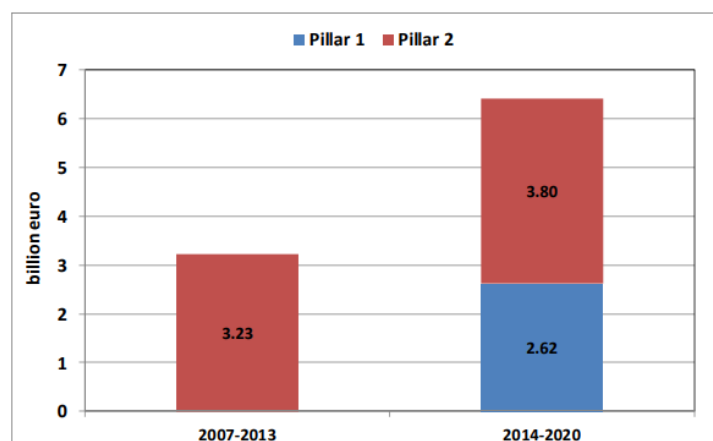
Ova problematika je ranije bila prvenstveno promatrana kroz prizmu osiguranja budućih kapaciteta europske poljoprivrede kako bi se zadržala konkurentnost i jamstva za dovoljnu proizvodnju hrane na globalnom poljoprivrednom tržištu (Leonard i sur, 2016). Osim navedenoga, jasno je da je ovaj problem značajan i u kontekstu odgovarajuće demografske i sociološke perspektive (Eistrup i sur., 2019 prema Zagata i sur., 2015). Ta se percepcija temelji na pretpostavci da mladi poljoprivrednici imaju potencijal za kreiranje strukturnih promjena u upravljanju poljoprivrednim zemljištima i općenito u poljoprivrednom sektoru (Sutherland i sur., 2015).

2.2. Zajednička poljoprivredna politika – mjere za mlade poljoprivrednike

Europska unija je kroz kreiranje posebnih politika krenula u rješavanje ovih problema, pri čemu se svakako ističu potpore koje su usmjerene na osnivanje gospodarstva s mladim poljoprivrednicima. U tom smislu, Reforma zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) za razdoblje od 2007. do 2013. godine uključivala je mjere koje su bile usmjerene prvenstveno na nove sudionike i mlade poljoprivrednike, a reforma ZPP-a za razdoblje od 2014. do 2020. godine je nastavila s istom praksom. Te mjere uključivale su isplate mladim poljoprivrednicima, u okviru prvog stupa i potpore za novoosnovana poduzeća za mlade poljoprivrednike u drugom stupu (Eistrup i sur., 2019. prema Zagata i sur., 2018). Mladi su prepoznati kao ključni resurs za razvoj modernog i konkurentnog poljoprivrednog sektora (Jež Rogelj i sur., 2019).

Naime u Strateškom planu Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske fokus je na mladim poljoprivrednicima, izvorima financiranja, ekološkim problemima, problemima tržišta no nema riječi o pojednostavljenju procesa prijave, boljoj platformi za informiranje i edukacijama za pisanje planova i projekata koji su nužni dio prijave. Karas (2020) je u svom istraživanju istaknula da se oko 25% ispitanika prijavljuje na neki od natječaja, bilo da je riječ o EU fondovima ili pak nacionalnim fondovima. Veći udio ispitanika je naveo da se nikada nisu prijavljivali zbog loše informiranosti, kompliciranosti prijave, previše papirologije, ili čak nisu niti znali da postoji natječaj. Ovi problemi su u skladu s našim istraživanjem, premda su kod nas svi sudionici aplicirali na barem jednu potporu.

S javnim rashodima na procijenjenih 2,6 milijarde eura za plaćanja mladih poljoprivrednika i 6,9 milijardi eura za potporu mladim poljoprivrednicima u okviru drugog stupa očekivalo se da će 176 000 mladih poljoprivrednika primati financijska sredstva u okviru ZPP-a tijekom cijelog razdoblja od 2014. do 2020. godine uglavnom kroz bespovratna sredstva namijenjena novoosnovanim poduzećima (Eistrup i sur., 2019 prema Zagata i sur., 2018).

Slika 3. Proračun EU-a za potporu mladim poljoprivrednicima u okviru prvog stupa (EAGF) i drugog stupa (EAFRD) u programskim razdobljima 2007. – 2013. i 2014. – 2020. Godine

Izvor: [Microsoft Word - EN.docx \(europa.eu\)](#), str. 15, ECA based on Commission's data (2007-2013 expenditure and 2014-2020 allocations) (Pristup 17.06.2022.)

Unatoč tome, mladi poljoprivrednici su se suočavali s nekoliko prepreka pri pokušaju osnivanja i održavanja svojih poljoprivrednih poduzeća. Često utvrđene prepreke uključivale su visoke troškove novoosnovanih poduzeća, poteškoće u uspostavi poljoprivrednog gospodarstva u poduzeće koje je ekonomski održivo i ograničenja u pristupu zemljištu i kreditu (Eistrup i sur., 2019 prema Zagata i sur., 2015, Eistrup i sur., 2019 prema Williams i sur., 2016, Eistrup i sur., 2019 prema Van Rompaey, 2018).

U literaturi se navodi da kod mladih ljudi postoji stanovita odbojnost pri angažmanu oko poslova koji podrazumijevaju niske prihode, dugo i neizvjesno radno vrijeme, malo odmora, život u izoliranim ruralnim područjima i mnoge druge neizvjesnosti. Nadalje, neki autori (Eistrup i sur., 2019 prema Williams i sur., 2016, Eistrup i sur., 2019 prema Matthews, 2013) istaknuli su nedostatak učinkovitih javnih poticaja za starije osobe poljoprivrednike da napuste poljoprivredu, čime se također otežava obnova.

2.3. Mjere i politike za mlade poljoprivrednike u Republici Hrvatskoj

Mladim poljoprivrednicima su dostupne različite mjere i potpore. Mladi poljoprivrednici su u razdoblju od 2014. do 2020. godine kroz Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske te prijelazno razdoblje u 2021. i 2022. godini imali mogućnost aplicirati za potpore kroz nekoliko mjera.

Prva u nizu potpora je Mjera 6 „Potpora za mlade poljoprivrednike“ tip operacije 6.1.1. koja je bila usmjerena na korisnike do 41 godine starosti s odgovarajućim kompetencijama, te su bili po prvi puta nositelji poljoprivrednih gospodarstava u maksimalnom trajanju do dvije godine prije prijave na natječaj. Jedan od uvjeta za ostvarivanje prava je ekonomska veličina od 8000 do 49999 EUR. Na ovaj način su se mogli financirati troškovi proširenja poslovanja, infrastrukture, te povećanje kvalitete rada kroz mehanizaciju i ino. Iznos ove potpore je bio 50000 EUR. Na jednom od natječaja je postojala mogućnost da se na njega prijave mladi koji se bave poljoprivredom uz neki drugi stalni posao i za njih je potpora iznosila 20.000 eura.

Prema dostupnim podacima provedena su ukupno četiri natječaja na koje je bilo zaprimljeno 3146 prijava, a ugovoreno u konačnici 1509 potpora za mlade poljoprivrednike s iznosom odobrene potpore od 518.541.655,00 HRK, pri čemu je zaključno s 25. svibnja 2022. godine bilo isplaćeno njih 1450 u iznosu od 475.540.522,75 HRK. Važno je istaknuti da su se isplate vršile kroz tri rate unutar tri godine od potpisivanja Ugovora o financiranju. Na ovu mjeru se prijavilo i ostvarilo pravo 37,5% ispitanika u našem istraživanju (Ruralni razvoj, 2022).

Najveći broj ispitanika (62,5%) u našem istraživanju se prijavljivao i ostvario pravo na potpore iz mjere 6.3.1. Naime, riječ je o mjeri 6, podmjeri 6.3., tip operacije 6.3.1. odnosno potpori razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava koja su ekonomske veličine od 2000 do

7999 EUR u rangu mikro ili malog poduzeća, što na državnoj razini, što preko LAG-a. Ovim mjerama je svrha pomoć malim poljoprivrednim gospodarstvima u tranziciji ka tržišno orijentiranoj proizvodnji, održivom razvoju te smanjenju nezaposlenosti u ruralnim područjima. Ukupan iznos raspoloživih sredstava javnih potpora po Natječaju je bio 112.500.000,00 HRK (Ruralni razvoj, 2022).

Republika Hrvatska je ulaskom u EU Nacionalni sustav potpora u poljoprivredi u RH zamijenila sa ZPP koji se temelji na, ranije već spomenuta, 2 stupa:

1. stup – mjere tržišne politike i izravne potpore poljoprivrednicima, a financiran je iz Europskog fonda za jamstva u poljoprivredi (engl. *European Agricultural Guarantee Fund*, EAGF),
2. II. stup – projekti za ruralni razvoj koje financira Europski fond za ruralni razvoj (engl. *European Agricultural Fund for Rural Development*, EAFRD).

Sredinom 2013. godine Republika Hrvatska preuzima EU zakonodavstvo u svim područjima poljoprivredne politike - proizvodni standardi, potpora proizvodnji, mjera za regulaciju tržišta poljoprivrednih proizvoda, mjere potpora ruralnom razvoju. U RH kao i u ostalim zemljama članicama EU operativnu provedbu fondova vrši Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRR, 2022) koja je na temelju predefiniраниh kriterija postavila Integrirani administrativni i kontrolni sustav (IAKS, 2022) s kojim EU članice zaprimaju, obrađuju i kontroliraju izravna plaćanja poljoprivrednicima.

„Svrha izravnih potpora je osigurati dugotrajnu održivost aktivnih poljoprivrednika koji obavljaju poljoprivrednu djelatnost. Dodjeljuju se za proizvodnju, uzgoj ili sadnju poljoprivrednih proizvoda, za uzgoj ili držanje stoke, kao i za održavanje poljoprivredne površine u stanju pogodnom za pašu ili uzgoj“ (APPRR, 2022).

U zajedničkoj poljoprivrednoj politici (ZPP) za razdoblje od 2014. – 2020. godine bila su zadržana i jače povezana oba stupa, što je omogućilo integriraniji i cjelovitiji pristup potporama. Unutar prvog stupa kroz okvir direktnih potpora jasno su bili definirani uvjeti i kriteriji (Nègre, 2022). Mladim poljoprivrednikom se smatra svaka fizička osoba koja ima do 41 godina životne dobi i po prvi puta osniva poljoprivredno gospodarstvo kao nositelj. Plaćanje za mlade poljoprivrednike je obaveza država članica EU i kao takvo je namijenjeno generacijskoj obnovi sektora poljoprivrede, te se na taj način pokušava pomoći mladim poljoprivrednicima u osnivanju poljoprivrednih gospodarstava. Ovakva potpora se može primati kroz razdoblje od pet godina.

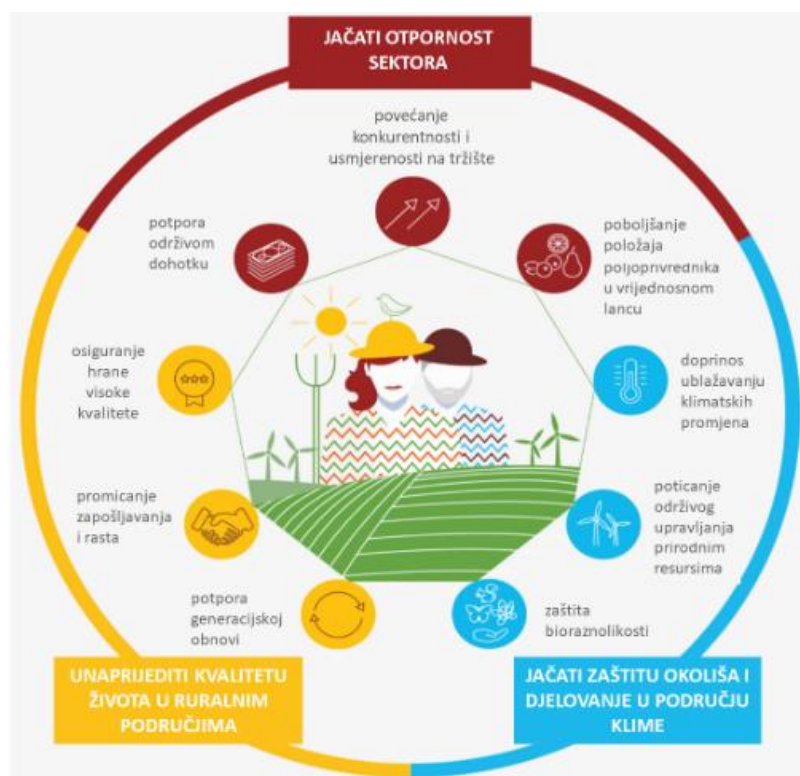
Kroz drugi stup ZPP politika ruralnog razvoja u EU kreirana je kroz potpore ruralnim područjima za potrebe gospodarskih, okolišnih i socijalnih problema. Za razliku od prvog stupa, koji je u potpunosti financiran od strane EU, programi iz drugog stupa sufinancirali su se iz fondova EU te regionalnih ili nacionalnih fondova (Nègre, 2022). Kroz drugi stup su

dakle isplaćivane investicijske potpore. Za mlade poljoprivrednike je posebno usmjerena Mjera 6 – Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja (APRR, 2022):

- Podmjera 6.1 Potpora za pokretanje poslovanja mladim poljoprivrednicima,
- Podmjera 6.2. Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima,
- Podmjera 6.3. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava,
- Podmjera 6.4 Ulaganja u stvaranje i razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti.

Važno je istaći da od gore navedenih potpora samo je podmjera 6.1 bila direktno i isključivo usmjerena na mlade poljoprivrednike dok su ostale mjere bile dostupne svima, uz mogućnost dodatnog bodovanja mladih poljoprivrednika.

„Strateški plan Republike Hrvatske u okviru ZPP-a za razdoblje 2023. – 2027. (SP ZPP RH) jest programski strateški dokument i temelj za korištenje sredstava europskih poljoprivrednih fondova (EFJP i EPFRR) i primjenu alata i instrumenata ZPP-a (izravna plaćanja, ruralni razvoj, sektorske intervencije)“ (Program ruralnog razvoja, 2022).

Slika 4. Odabrane intervencije koje će se provoditi u RH u razdoblju 2023. – 2027. u okviru SP ZPP RH

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/files/slika-1.png.pagespeed.ce.KTYtGQvnmk.png> (Pristup 17.06.2022.)

U ovom programskom razdoblju potpore za mlade poljoprivrednike su osigurane iz oba fonda usmjerena na provedbu ZPP. Izravna plaćanja su plaćanja koja se isplaćuju po površini koju gospodarstvo obrađuje, a potpore za preuzimanje gospodarstava ne moraju slijediti iz intervencija RR jer tih intervencija ima mnogo različitih.

Važno je napomenuti kako se od mladih poljoprivrednika očekuje i najveći doprinos i uključivanje u planiranje lokalnih razvojnih strategija kroz intervenciju za LEADER (uključujući koncept pametnih sela), a koji u narednom programskom razdoblju predstavlja polazište razvoja ruralnih zajednica i kroz koje će se osigurati napredak u pružanju usluga u ruralnim područjima prema zahtjevima lokalnog stanovništva (Program ruralnog razvoja, 2022).

Intervencija LEADER, kroz Lokalne akcijske grupe (LAGovi), nositelj je strateškog planiranja ruralnog razvoja na lokalnoj razini. Participativnim pristupom stanovnici ruralnih područja zajednički definiraju smjer i prioritete razvoja.

3. Dobna, spolna i obrazovna struktura poljoprivrednika u Republici Hrvatskoj

U periodu od 2016. do 2021. godine, kako se može vidjeti iz podataka prikazanih u tablici 1. udio žena koje su nositelji poljoprivrednih gospodarstava u svim županijama u Republici Hrvatskoj je u prosjeku oko 30%. U nekim je županijama došlo do pada udjela žena nositeljica (Grad Zagreb -15,38 %; Varaždinska -7,58 %) dok je u nekima zabilježen rast (Zadarska +10,56 % i Šibensko-kninska +9,85 %). Ukupna promjena u prosječnom udjelu žena nositeljica poljoprivrednih gospodarstava u navedenom periodu je -1,63% kako se može vidjeti u tablici 1.

Zanimljiv podatak je na razini Europske unije koja ima nešto veći udio žena nositeljica poljoprivrednih gospodarstava, 46,43% u 2016. godini odnosno 39,22% u 2021. godini. Također je zanimljivo primijetiti da je ukupna promjena u prosječnom udjelu žena nositeljica poljoprivrednih gospodarstava u navedenom periodu u Europskoj uniji -7,21% (tablica 1.).

Tablica 1. Udio nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema spolu u 2016. i 2021. godini prema županijama u Republici Hrvatskoj

Godina	2016.		2021.	
	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Županija/Grad/Naselje				
Bjelovarsko-bilogorska	36,42%	63,58%	34,19%	65,81%
Brodsko-posavska	27,94%	72,06%	24,78%	75,22%
Dubrovačko-neretvanska	24,00%	76,00%	24,05%	75,95%
EU*	46,43%	53,57%	39,22%	60,78%
Grad Zagreb	39,40%	60,60%	24,02%	75,98%
Istarska	23,83%	76,17%	30,92%	69,08%
Karlovačka	32,61%	67,39%	34,12%	65,88%
Koprivničko-križevačka	35,89%	64,11%	30,61%	69,39%
Krapinsko-zagorska	31,50%	68,50%	35,12%	64,88%
Ličko-senjska	40,01%	59,99%	33,54%	66,46%
Međimurska	34,50%	65,50%	27,94%	72,06%
Osječko-baranjska	28,55%	71,45%	23,63%	76,37%
Požeško-slavonska	26,70%	73,30%	32,01%	67,99%
Primorsko-goranska	31,12%	68,88%	30,90%	69,10%
Sisačko-moslavačka	32,73%	67,27%	25,92%	74,08%
Splitsko-dalmatinska	25,52%	74,48%	25,40%	74,60%
Šibensko-kninska	24,12%	75,88%	33,97%	66,03%
Varaždinska	35,53%	64,47%	27,95%	72,05%
Virovitičko-podravska	30,06%	69,94%	23,81%	76,19%
Vukovarsko-srijemska	25,62%	74,38%	24,88%	75,12%
Zadarska	23,09%	76,91%	33,65%	66,35%
Zagrebačka	35,07%	64,93%	34,19%	65,81%
Prosjek	31,39%	68,61%	29,76%	70,24%

Izvor: izrada autora prema podacima iz Upisnika poljoprivrednika za 2016. i 2021. godinu (APPRRR, 2016.-2021.)

Uvidom u tablicu 2. odnosno sliku 5. evidentno je da u periodu od 2016. do 2021. godine postoji određeni pozitivni trend u kontekstu porasta udjela nositelja poljoprivrednih gospodarstava u životnoj dobi ispod 41 godine, pri čemu prednjače Varaždinska (11,795) i Međimurska (9,46%) županija, dok je u Zagrebačkoj (-4,45%) i Vukovarsko-srijemskoj (-3,92%) županiji zamijećen negativni trend.

Prema Đapić (2020) županije s bolje ostvarenim rezultatima na natjecajima imaju povoljniju dobnu strukturu nositelja gospodarstava, odnosno kako navodi, veći udio je mladih nositelja gospodarstava. Ovo je u skladu s našim istraživanjem, gdje je potvrđeno da su mladi poljoprivrednici aktivniji u kontekstu angažmana oko natjecaja i potpora.

„Zaključuje se kako županije koje ostvaruju bolje rezultate na natječajima imaju i povoljniju dobnu strukturu nositelja gospodarstva, odnosno sve više je mladih poljoprivrednika kao nositelja gospodarstva. Sukladno tome, Osječko-baranjska županija, kao županija koja ostvaruje najveći broj potpora kroz sva tri natječaja, ima i najveći udio mladih poljoprivrednika. Zatim, po udjelu mladih poljoprivrednika, slijede Vukovarsko-srijemska te Koprivničko-križevačka županija. Isto tako, Primorsko-goranska županija koja ostvaruje najmanje potpora za mlade ima i izrazito nepovoljnu dobnu strukturu poljoprivrednika, svega 2,34 % mladih poljoprivrednika“ (Đapić, 2020).

Također, zamjetno je da Zagrebačka županija bilježi negativan trend u broju nositelja poljoprivrednih gospodarstava u svim dobnim skupinama izuzev starijih od 65 godina čiji je udio porastao za 2,07 % (tablica 2., slika 5.).

Kod nositelja čija je životna dob od 41-45 godina života jedini porast u navedenom razdoblju bilježi Šibensko-kninska (0,74%) županija, dok je najveći pad u Vukovarsko-srijemskoj (-10,01%) županiji (tablica 2., slika 5.).

Kada je riječ o nositeljima poljoprivrednih gospodarstava čija je životna dob 46-50 godina zamijećen je negativan trend u većini županija, s iznimkom u Primorsko-goranskoj (1,61%) županiji koja ima neznatan rast u udjelu, a Požeško-slavonska (-2,75%) županija ima najveći negativni trend u navedenom razdoblju (tablica 2., slika 5.).

Ono što je posebno zanimljivo je da udio nositelja životne dobi od 51-55 godina bilježi pad u svim županijama, pri čemu je najmanji gubitak u Karlovačkoj (-0,20%) a najveći u Zagrebačkoj (-10,93%) županiji (tablica 2., slika 5.).

Udio nositelja poljoprivrednih gospodarstava životne dobi od 56-60 i 61-65 godina u svim županijama slijede isti trend u kontekstu smanjenja pri čemu najmanje promjene imaju Varaždinska (0,21%) županija za one od 56-60 godina, te Vukovarsko-srijemska (0,37%) za one od 61-65 godina. S druge pak strane najpozitivniji trendovi za generacijsku obnovu u poljoprivredi, su u Šibensko-kninskoj županiji za obje grupe, pri čemu je nešto veći gubitak onih od 56-60 (-2,64%) godina nego onih od 61-65 (-1,64%) godina (tablica 2., slika 5.).

Kada je riječ o nositeljima koji su stariji od 65 godina najveći porast je zabilježen u Gradu Zagrebu (5,46%), a najveće smanjenje u Ličko-senjskoj (-3,34%) županiji (tablica 2., slika 5.).

Na temelju navedenoga je evidentno da je u periodu od 2016. do 2021. godine u svim županijama u Republici Hrvatskoj došlo do povećanja broja mladih nositelja poljoprivrednih gospodarstava. Demografski i socioekonomski gledano ovo je izrazito povoljan trend (tablica 2., slika 5.) jer kako navode Jež Rogelj i sur. (2019.) razvoj veće konkurentnosti i inovativnosti u poljoprivredi veoma su usko korelirani s dobnom strukturom i stupnjem obrazovanja poljoprivrednika. Navedeno proizlazi iz otpornosti starijih osoba prema novim tehnologijama i promjenama u metodologiji rada. Jedna od ključnih pretpostavki je da su mladi ljudi skloniji promjenama, inovacijama i implementaciji istih što implicira da je dobra dobna i obrazovna struktura ključna za postizanje boljih rezultata.

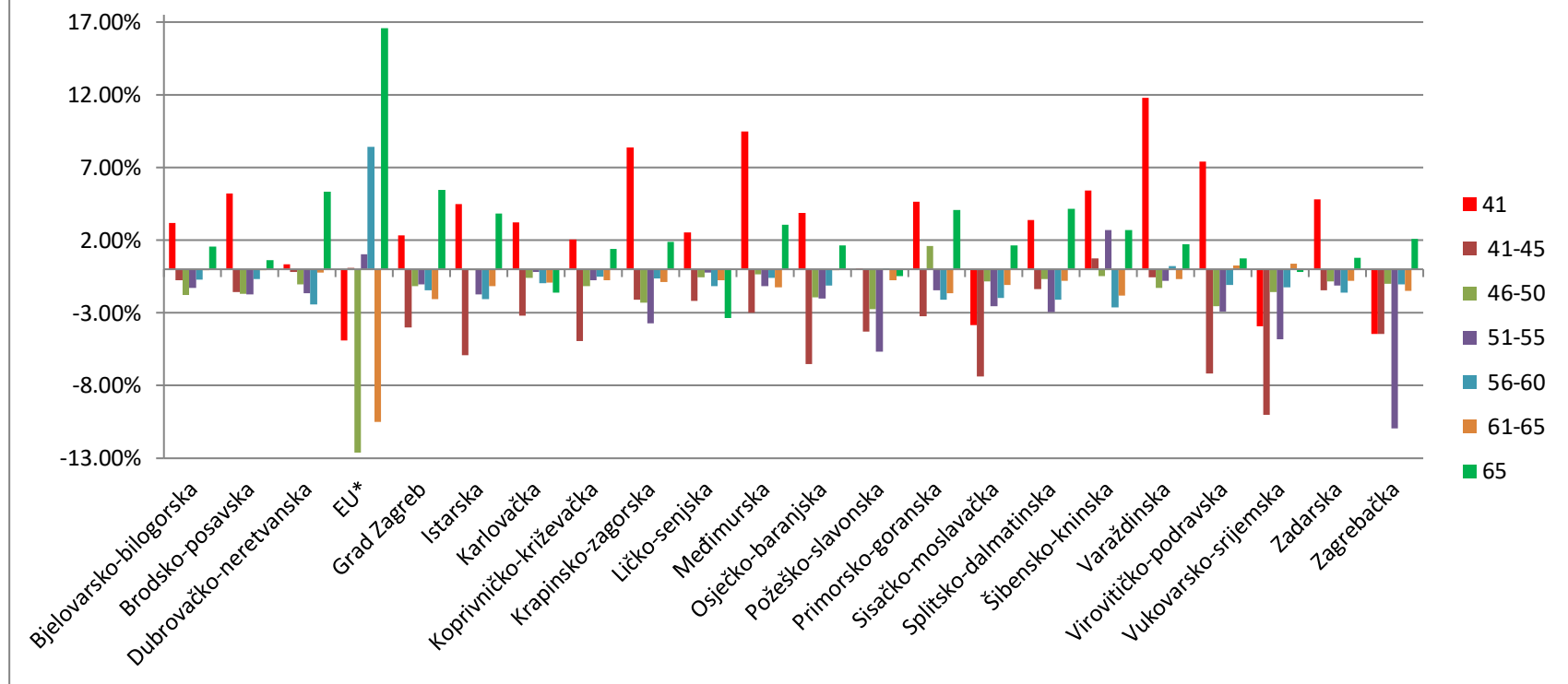
Tablica 2. Analiza promjena udjela nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema životnoj dobi u 2021. godini u odnosu 2016. godinu¹

Županija	Postotna promjena 41	Postotna promjena 41-45	Postotna promjena 46-50	Postotna promjena 51-55	Postotna promjena 56-60	Postotna promjena 61-65	Postotna promjena 65
Bjelovarsko-bilogorska	3,19%	-0,74%	-1,77%	-1,29%	-0,72%	-0,08%	1,55%
Brodsko-posavska	5,23%	-1,55%	-1,67%	-1,72%	-0,67%	-0,06%	0,61%
Dubrovačko-neretvanska	0,33%	-0,18%	-1,06%	-1,66%	-2,40%	-0,23%	5,33%
EU*	-4,90%	0,11%	-12,61%	1,05%	8,40%	-10,50%	16,60%
Grad Zagreb	2,33%	-4,02%	-1,17%	-1,03%	-1,43%	-2,04%	5,46%
Istarska	4,49%	-5,92%	-0,05%	-1,72%	-2,06%	-1,16%	3,84%
Karlovačka	3,22%	-3,18%	-0,59%	-0,20%	-0,96%	-0,90%	-1,60%
Koprivničko-križevačka	2,04%	-4,95%	-1,16%	-0,76%	-0,51%	-0,75%	1,42%
Krapinsko-zagorska	8,38%	-2,11%	-2,31%	-3,72%	-0,64%	-0,88%	1,88%
Ličko-senjska	2,55%	-2,18%	-0,55%	-0,21%	-1,16%	-0,76%	-3,34%
Međimurska	9,46%	-2,97%	-0,34%	-1,16%	-0,59%	-1,24%	3,06%
Osječko-baranjska	3,89%	-6,51%	-1,92%	-2,00%	-1,14%	-0,05%	1,65%
Požeško-slavonska	0,02%	-4,28%	-2,75%	-5,66%	0,01%	-0,74%	-0,47%
Primorsko-goranska	4,62%	-3,21%	1,61%	-1,43%	-2,08%	-1,64%	4,07%
Sisačko-moslavačka	-3,83%	-7,38%	-0,83%	-2,53%	-1,98%	-1,08%	1,62%
Splitsko-dalmatinska	3,40%	-1,35%	-0,69%	-2,96%	-2,09%	-0,81%	4,14%
Šibensko-kninska	5,40%	0,74%	-0,45%	2,68%	-2,64%	-1,81%	2,68%
Varaždinska	11,79%	-0,56%	-1,27%	-0,78%	0,21%	-0,68%	1,71%
Virovitičko-podravska	7,42%	-7,18%	-2,55%	-2,89%	-1,10%	0,25%	0,76%
Vukovarsko-srijemska	-3,92%	-10,01%	-1,57%	-4,81%	-1,24%	0,37%	-0,19%
Zadarska	4,83%	-1,46%	-0,85%	-1,13%	-1,62%	-0,79%	0,78%
Zagrebačka	-4,45%	-4,45%	-1,02%	-10,93%	-1,04%	-1,49%	2,07%

Izvor: izrada autora prema podatcima iz Upisnika poljoprivrednika (APPRRR, 2016.-2021.)

¹ praćene su promjene u udjelima pojedinih dobnih skupina u ukupnom broju nositelja u dvije navedene godine

Postotna promjena udjela nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema dobi za 2016. i 2021. godinu.

Slika 5. Grafički prikaz analize nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema promjenama u životnoj dobi za 2016. i 2021. godinu

Izvor: izrada autora prema podacima iz Upisnika (APPRRR, 2016.-2021.)

U današnjem svijetu u svakoj gospodarskoj grani, pa tako i u poljoprivredi veoma je važna edukacija te praćenje tehnologije i metoda koje se razvijaju. Postojeći obrazovni programi daju odgovarajuće poljoprivredno obrazovanje na različitim nivoima obrazovanja. Činjenica je da postoje određeni problemi oko stručnog usavršavanja, te dodatnih edukacija poljoprivrednika.

Uvidom u tablicu 3. odnosno sliku 6. evidentno je da u razdoblju od 2016. do 2021. godine postoje određene pozitivne promjene (%) u kontekstu porasta stupnja obrazovanja nositelja poljoprivrednih gospodarstava u svim županijama u Republici Hrvatskoj.

Evidentno je smanjenje broja nositelja poljoprivrednih gospodarstava s nezavršenom osnovnom školom (oznaka NŠ) pri čemu je najmanje smanjenje evidentirano u Primorsko-goranskoj (-0,86%) županiji te Gradu Zagrebu (-0,76%). Ovo ukazuje na to da se u svim županijama smanjuje broj nositelja koji nemaju završenu osnovnu školu (tablica 4., slika 6.).

Kada je pak riječ o nositeljima koji imaju završenu samo osnovnu školu (oznaka OŠ) javlja se slična ali nešto izraženija postotna promjena smanjenja koje je najmanje izraženo u Istarskoj (-2,86%) odnosno Šibensko-kninskoj (-2,70) županiji (tablica 3., slika 6.).

Zanimljivo je da sve županije osim Međimurske (-2,40%) bilježe porast broja nositelja sa završenom srednjom školom (oznaka SŠ), pri čemu prednjače Požeško-slavonska (11,64%) te Ličko-senjska (11,60%) (tablica 3., slika 6.).

Jednako pozitivne no nešto manje izražene postotne promjene zamijećene su i kod nositelja poljoprivrednih gospodarstava s visokoškolskim obrazovanjem (oznaka VŠ) pri čemu prednjači Grad Zagreb (5,42%) te Primorsko-goranska (4,74%) županija (tablica 3., slika 6.).

Ono što je zamjetno da je u periodu od 2016. do 2021. godine došlo do porasta stupnja obrazovanja nositelja poljoprivrednih gospodarstava u svim županijama u Republici Hrvatskoj (tablica 3., slika 6.).

Tablica 3. Analiza nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema promjenama u stupnju obrazovanja za 2016. i 2021. godinu²

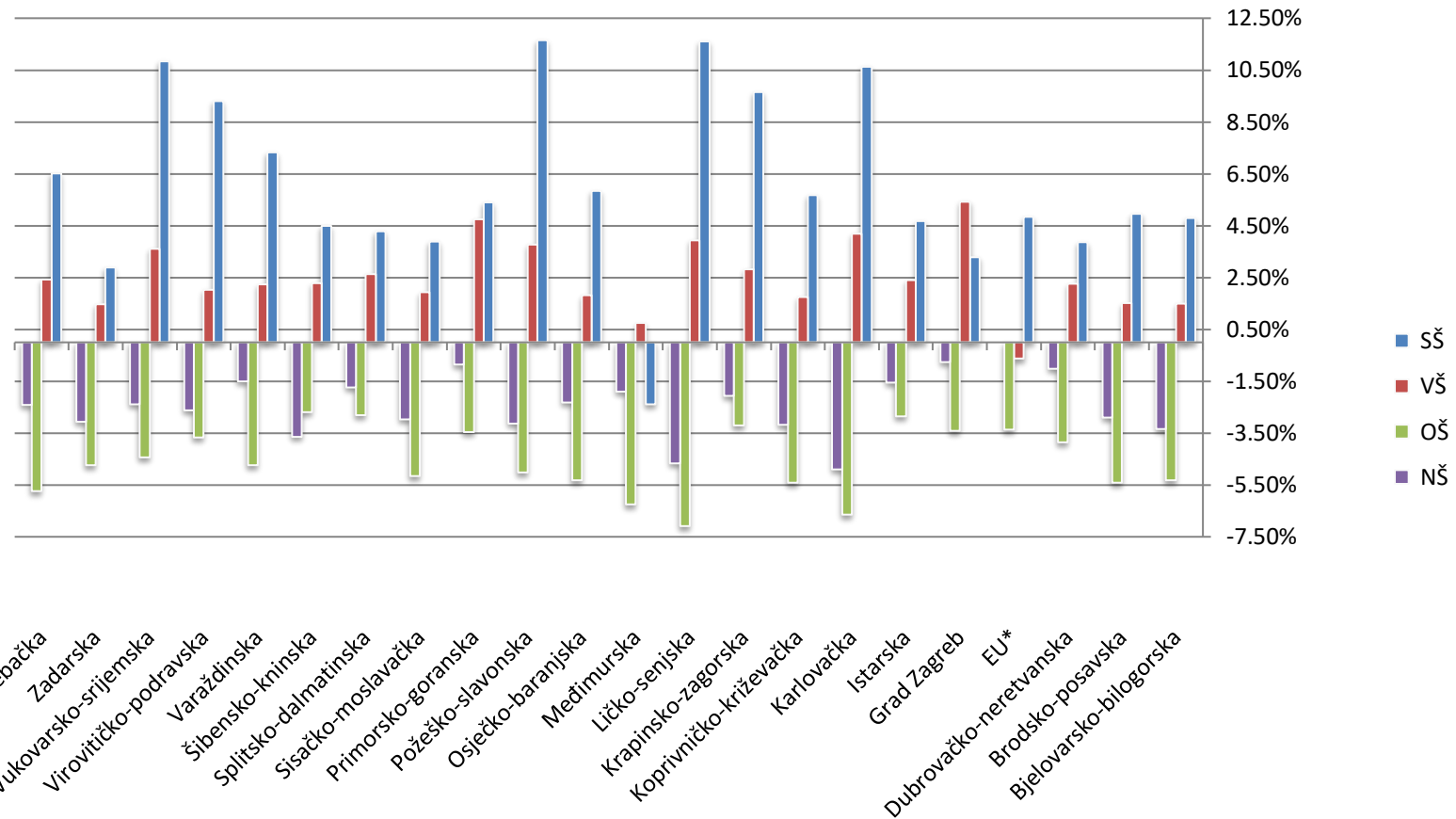
Županija	Postotna promjena SŠ	Postotna promjena VŠ	Postotna promjena OŠ	Postotna promjena NŠ
Bjelovarsko-bilogorska	4,80%	1,48%	-5,33%	-3,33%
Brodsko-posavska	4,95%	1,52%	-5,42%	-2,91%
Dubrovačko-neretvanska	3,85%	2,25%	-3,86%	-1,02%
EU*	4,83%	-0,63%	-3,36%	0,00%
Grad Zagreb	3,28%	5,42%	-3,42%	-0,76%
Istarska	4,69%	2,40%	-2,86%	-1,57%
Karlovačka	10,62%	4,19%	-6,65%	-4,91%
Koprivničko-križevačka	5,68%	1,75%	-5,41%	-3,18%
Krapinsko-zagorska	9,66%	2,81%	-3,20%	-2,08%
Ličko-senjska	11,60%	3,92%	-7,09%	-4,67%
Međimurska	-2,40%	0,75%	-6,25%	-1,90%
Osječko-baranjska	5,83%	1,83%	-5,32%	-2,33%
Požeško-slavonska	11,64%	3,76%	-5,03%	-3,13%
Primorsko-goranska	5,39%	4,74%	-3,47%	-0,86%
Sisačko-moslavačka	3,88%	1,93%	-5,15%	-2,98%
Splitsko-dalmatinska	4,27%	2,62%	-2,82%	-1,75%
Šibensko-kninska	4,49%	2,28%	-2,70%	-3,64%
Varaždinska	7,33%	2,24%	-4,73%	-1,50%
Virovitičko-podravska	9,30%	2,03%	-3,67%	-2,62%
Vukovarsko-srijemska	10,84%	3,61%	-4,43%	-2,39%
Zadarska	2,88%	1,46%	-4,74%	-3,07%
Zagrebačka	6,51%	2,43%	-5,73%	-2,40%

Izvor: izrada autora prema podacima iz Upisnika poljoprivrednika (APPRRR, 2016.-2021.)

Korištene oznake: NŠ-nezavršena osnovna škola, OŠ-osnovna škola, SŠ-srednja škola, VŠ-visokoškolsko obrazovanje

² praćene su promjene u udjelima pojedinih obrazovnih skupina u ukupnom broju nositelja u dvije navedene godine

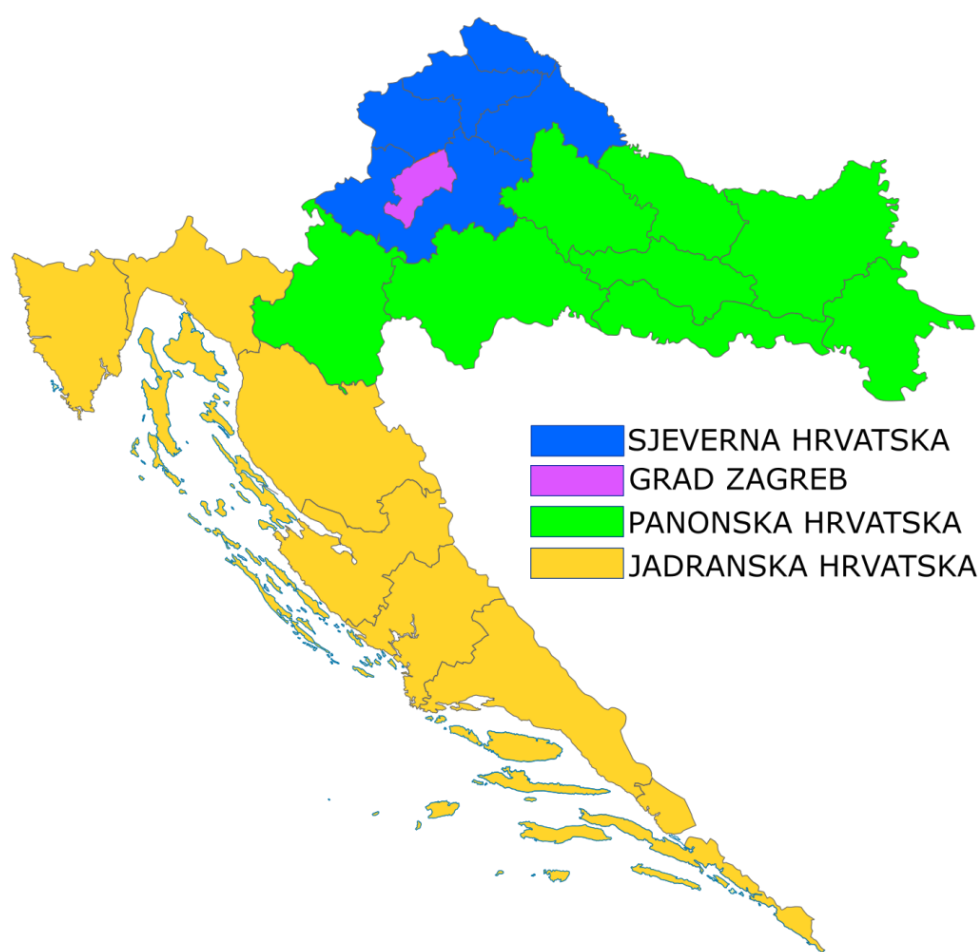
Postotna promjena udjela nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema obrazovanju za 2016. i 2021. godinu.

Slika 6. Grafički prikaz analize nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema promjenama u stupnju obrazovanja za 2016. i 2021. godinu
Izvor: izrada autora prema podacima iz Upisnika (APPRRR, 2016.-2021.)

4. Rezultati istraživanja i rasprava

Istraživanje je provedeno u četiri NUTS2 regije u Republici Hrvatskoj, iz svake po dvoje ispitanika, kako bi se postigla ujednačena pokrivenost. U provedenom istraživanju su sudjelovale 2 žene (25%) i 6 muškaraca (75%) što je približno razmjerno udjelu žena nositeljica OPG-ova u RH. Najmlađi ispitanik je imao 31, a najstariji 39 godina. Po pitanju stručne spreme najniži stupanj obrazovanja je bio SSS, a najviši doktor znanosti. Najveći udio ispitanika je stekao visokoškolsko obrazovanje (62,5%), a manji dio njih srednjoškolsko obrazovanje (37,5%). Važno je istaknuti i da 50% ispitanika poljoprivredu ne navodi kao primarno zanimanje.

Slika 7. Geografski prikaz NUTS2 regija u Republici Hrvatskoj

Izvor: https://pora.com.hr/wp-content/uploads/2021/10/Counties_of_Croatia-1-1024x1024.png (Pristup 05.08.2022.)

Iz dostupnih podataka vidljivo je da se veličina gospodarstava kreće od 2,37 do 70 hektara, ovisno o vrsti proizvodnje kojom se bave. Ekonomska veličina gospodarstava na kojima je

provedeno istraživanje iznosi od 2800 pa do 75000 EUR. OPG-ovi imaju od 1 do 5 članova, no zanimljivo je da je 50% ispitanika nositelj OPG-a s 1 članom.

Iz provedenih intervjua vidljivo je da se ispitanici bave raznim djelatnostima, od pčelarstva, ratarstva, stočarstva, voćarstva pa do vinogradarstva.

Đapić (2020) u svom završnom radu ističe činjenicu kako se mladi poljoprivrednici u sve većem broju javljaju na natječaje koji im osiguravaju mogućnost za dodatna financijska sredstva, te uslijed toga sve više preuzimaju vodstvo poljoprivrednih gospodarstava. To je slučaj i sa ispitanicima u ovom istraživanju. Svih je osam ispitanika koristilo barem jednu od navedenih mjera. Posebno je zanimljivo da su se ovi ispitanici, većinom prijavljivali na mjere LAG 6.3.1., te 6.1.1. a osim njih velik udio njih je participirao na županijskim i općinskim natječajima za potpore. Navedeno je vidljivo iz njihovih izjava:

„... Da, koristili smo tada. 2016. sam se javila na 6.1.1. za mladog poljoprivrednika i prošla sam, 2018. sam se javila na 6.2.1. za kušaonicu, i tu sam isto prošla. Javili smo se i na županijske natječaje, tu je bilo više povrat nekih sredstava uložениh u poljoprivredu. Javili smo se i na, mislim da je to bio natječaj od Ministarstva poljoprivrede, za kupnju steonih junica, i tu smo prošli. Tako da smo dosta toga uzeli.“

„... Ne, ove koje ste naveli nisam koristio. A javljao sam se na natječaje koje je objavio Grad Zagreb u dva navrata i na tim natječajima sam prošao.“

„... Znači, preko LAG-a sam završio natječaj šest, sukladan 6.3.1. Prema preliminarnim rezultatima sam prošao na 6.1.1.“

„... Prvo smo koristili fondove, EU fondove od našeg LAG-a te županijske poticaje za ruralni razvoj. I zadnje što smo koristili od grada. 2018. godine od LAG-a na mjeri 6.3.1. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava. Dobili smo petnaest tisuća eura.“

„... Preko LAG-a je upravo odobreno prije koji mjesec 6.3.1. za mala gospodarstva, petnaest tisuća eura.“

„... Tako je. U 2022., krajem 2021. sam se aplicirao na mjeru 6.3.1. I sad sam prije dva mjeseca dobio pozitivan odgovor da sam zadovoljio kriterije.“

“... Znači, koristili smo sredstva iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj mjera 6.1.1. za mlade poljoprivrednike, kao što sam već ranije napomenula. To je bilo na natječaju 2018. godine kada su se na natječaj mogli prijaviti i oni koji su imali neko drugo stalno zaposlenje i nisu ga htjeli napuštati. Znači da se dodatno bave poljoprivredom. Inače su sredstva za tu mjeru pedeset tisuća eura za one koji se nakon preuzimanja osiguraju preko poljoprivrede, znači kojima je poljoprivreda primarna djelatnost, a ja sam dobila dvadeset tisuća jer mi to nije primarno zaposlenje.“

“... prošle godine sam se prijavio za 6.3.1. i inicijalna lista je u zelenom, sad ćemo vidjet što bude, trebaju me zvati.“

Kako su sami naveli mjere su većinom korištene za modernizaciju i proširenje kapaciteta kroz kupovinu dodatnog zemljišta ili stoke ovisno o djelatnosti kojom se bave.

Ovim mjerama je svrha pomoć malim poljoprivrednim gospodarstvima u tranziciji ka tržišno orijentiranoj proizvodnji, održivom razvoju te smanjenju nezaposlenosti u ruralnim

područjima. Ukupan iznos raspoloživih sredstava javnih potpora po Natječaju je bio 112.500.000,00 HRK (Ruralni razvoj, 2022).

Zanimljivo je da je tek 12,5% sudionika našeg istraživanja razmatralo prijavu na natječaj za Mjeru 4. „Ulaganja u fizičku imovinu“ podmjera 4.1. „Potpora za ulaganja u poljoprivredna gospodarstva“. Ovo je veoma začuđujući podatak uzme li se u obzir da su prema dostupnim podatcima odobrena sredstva za čak 774 korisnika koji su mlađi od 40 godina s ukupnim iznosom odobrene potpore od 1.536.352.036,18 HRK i vrijednosti ulaganja od 2.292.429.212,68 HRK (Ruralni razvoj, Podloga mladi poljoprivrednici, 2022).

Podatak je zanimljiv kada se uzme u obzir da 87,5% sudionika našeg istraživanja ovu mjeru nije niti razmatralo. Ova mjera ima 3 podmjere:

- 4.1.1. Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava,
- 4.1.2. Zbrinjavanje, rukovanje i korištenje stajskog gnojiva u cilju smanjenja štetnog utjecaja na okoliš, te
- 4.1.3. Korištenje obnovljivih izvora energije.

Naime mjere 4.1.1. i 4.1.3. su korisne za sve sudionike našeg istraživanja, dok bi se mjera 4.1.2. mogla primijeniti na 25% ispitanika koji se bave stočarstvom. Navedeno je izrazito zanimljivo pogleda li se tablica 5. gdje je vidljivo da su većinom dobivena sredstva upravo usmjeravali na modernizaciju i mehanizaciju (Ruralni razvoj, 2022).

Kako je ranije pokazano, poljoprivrednici nisu zadovoljni dotokom informacija te postupkom prijave na natječaje. Za ostvarivanje bespovratnih sredstava za mlade poljoprivrednike iz EU fondova je prije svega bilo potrebno podnijeti zahtjeve za potporu od interesa na Natječaje koje je provodila Agencija za plaćanja (Intermedia Projekt, 2022).

No, kako su naveli, dodatni problem je bio i u popratnoj papirologiji. Navedeno ne čudi s obzirom na to da se Zahtjevu za potporu trebao priložiti poslovni plan koji je bio izrađen prema propisanoj metodologiji koja je uključivala i tekstualni i računski dio, a jasno i druga propisana dokumentacija (Intermedia Projekt, 2022). Ovaj podatak je ključan uzme li se u obzir prosječna razina obrazovanja mladog poljoprivrednika u Republici Hrvatskoj (najveći udio je osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje), te vrijeme koje je potrebno uložiti za izradu. Mladi poljoprivrednici nemaju odgovarajuću edukacijsku podršku koja bi im dala adekvatna znanja i vještine za izradu ovakvih planova. Jedna od opcija je plaćanje izrade plana nekoj od specijaliziranih firmi, no to prije svega zahtjeva ulaganja s neizvjesnim ishodom po poljoprivrednika.

Dodatni problemi, kao i kod ostalih natječaja za EU fondove, proizlaze iz činjenice da postoje strogo definirani rokovi, uvjeti, upute i odredbe o propisanoj dokumentaciji koje prijavitelj mora poštovati uz to što isti nema mogućnost samoinicijativne naknadne dopune ili pak korekcije priložene dokumentacije prijavi (Intermedia Projekt, 2022).

Osim navedenih potpora postoji još niz manjih natječaja koji su lokalnog karaktera, u kontekstu županija odnosno općina.

Ovdje valja istaknuti da je ovakav uzorak premalen za donošenje generalnih zaključaka za pojedinu regiju, odnosno na razini Republike Hrvatske, no svakako je vrijedan u kontekstu manje ciljane analize iskustava mladih poljoprivrednika.

4.1. Prednosti i nedostaci bavljenja poljoprivredom

Rad u poljoprivrednom sektoru nosi sa sobom niz pogodnosti ali i problema. Među glavnim prednostima ispitanici ističu činjenicu da rade sami za sebe što im pruža veću motivaciju za usavršavanje i učenje na vlastitim greškama. Također ističu ljubav prema poslu, te činjenicu da se radi o sezonskim poslovima koji uz dobru organizaciju ostavljaju prostora za više vremena provedenog s obitelji ili u drugim aktivnostima od interesa. Navedeno je vidljivo iz njihovih izjava:

„... to je jedna od prednosti da si sam svoj gazda, iako radiš puno više nego da radiš za nekog drugog. Isto, obzirom da sam žena, da imam obitelj i imam djecu, prednost je ta da sam sa svojom djecom puno više vremena nego da odlazim negdje na posao. I oni imaju puno više koristi od tog da sam ja tu prisutna i rade sa mnom i družimo se...“

„... ja to volim, to je moja profesija, moje zanimanje. Pa, radim to s ljubavlju i lijepo je da to radim na svoj način, da mi ne mora netko drugi solit' pamet i pričat kako bi trebalo.“

„... kao prednost bi istaknuo pa primarno to što si ipak sam svoj gazda, što si u prirodi, vani si, uvijek se nešto događa.“

„... Prednost. Mislim radite za sebe. Onoliko koliko se vi trudite toliko ćete i dobiti. To je moje osobno mišljenje. Prednost, više se trudiš, više ćeš dobit. Više uložiš, više ćeš dobit. Ajmo reći to je neka prednost.“

„... poljoprivreda je posao koji moraš voljeti. Znači, to ako ne voliš, ne možeš to raditi. Moraš bit za tim lud...“

Karas (2020) je za potrebe završnog rada provela anketno istraživanje na 183 mlada poljoprivrednika na području tri NUTS2 regije u Republici Hrvatskoj (bez Jadranske Hrvatske) a dobiveni rezultati ukazuju da ispitanici imaju slične stavove po pitanju pogodnosti, kao i u ovom istraživanju.

„Rezultati dobiveni provedbom ankete pokazuju da se najveći broj mladih poljoprivrednika bavi poljoprivredom jer nastavljaju obiteljsku tradiciju odnosno nastavljaju obiteljski posao, što znači da rade na već postojećem poljoprivrednom gospodarstvu i vide to kao izvor samozapošljavanja. S obzirom da većina ispitanika živi u ruralnim sredinama i bave se poljoprivredom, kao sljedeći motiv za bavljenje poljoprivredom mladi ističu upravo ljubav prema bavljenju poljoprivredom i prema životu na selu“ (Karas, 2020).

Zanimljivo je da su pogodnosti koje Pupak (2020) navodi bile potpuno istovjetne s dobivenim rezultatima u našem istraživanju, što nije slučaj s nedostacima.

„Svi sugovornici preporučuju život na selu mlađim generacijama ili svojoj djeci. Smatraju da taj način života donosi puno više prednosti u usporedbi sa životom u gradu, posebice po pitanju dugoročnog zdravlja i kvalitete života. ...rad u prirodi, samostalno određivanje radnog vremena, svestranost poljoprivrede i mogućnost napretka“ (Pupak, 2020).

Zagata i Sutherland (Kováč i sur., 2022 prema Zagata i Sutherland, 2015), u svom radu tvrde da problem mladog poljoprivrednika nije jedan problem, već mješavina nekoliko regionalno različitih problema, također povezanih s razlikama između vrsta farmi, naime razlike između nasljednika poljoprivrednih gospodarstava i novih sudionika. Autori tvrde je da je vjerojatnije da će se zemlje s pretežno malim poljoprivrednim gospodarstvima suočiti s problemom starenja poljoprivrednika, dok zemlje s manje fragmentiranom poljoprivrednom strukturom imaju više mladih nositelja, pri čemu su naglasili da se i nove države članice EU češće suočavaju s problemima generacijske obnove (Kováč i sur., 2022).

Prema našem istraživanju slijedi da vodeći problemi s kojima se susreću su prije svega vezani uz nestabilnost tržišta, cijena i potražnjom. Iako je riječ o sezonskom poslu, jasno je da se svaka promjena u okolišu može negativno odraziti na proizvodnju.

„...glavni nedostatak općenito kod nas u poljoprivredi, ne samo kod mene mladog poljoprivrednika, je to naše nestabilno tržište. Najgore je to da taj proizvod, osnovni proizvod kojeg proizvodiš, ima nestabilnu cijenu i nestabilnu potražnju. I ti ne znaš hoćeš li prodat taj proizvod ili nećeš. Po kojoj cijeni ćeš ga prodat. Znači, nema nikakve sigurnosti. I stvarno, stvarno je to jedan veliki nedostatak. Ja mislim da mnogi, i mladi i stariji, odustaju od poljoprivrede, baš iz tog razloga. Poprilično je to teško pohvatat sve. Ja sam se sad udružila sa par mladih poljoprivrednika pa onda svaki jedno područje istražujemo. Jer teško da bi ja to sama sve mogla istražiti. Pa svaki jednu mjeru prati i javljamo jedan drugome. Teško je to popratit stvarno. Puno je te administracije za koju nemaš vremena.“

Gotovo svi ispitanici su suočeni s problemima zemljišta u kontekstu rascjepkanosti parcela, odnosno nemogućnosti komasacije. Problemi u poljoprivredi su povezani i s nedostatkom adekvatne radne snage, te nesigurnosti poljoprivrednika, nedovoljnim i nepravovremenim informacijama, administracijom te birokracijom koja otežava rad.

„... na ovom području gdje ja živim, glavni nedostatak je zapravo rascjepkanost parcela. Iako to je problem koji mislim da je nemoguće riješiti. Jer su sve te parcele u privatnom vlasništvu, komasaciju je tu nemoguće izvesti. I to je jedna stvar koja dosta povećava troškove samog poslovanja.“

Iako su svi sudionici našeg istraživanja koristili neke od mjera u Republici Hrvatskoj, kao glavne probleme s mjerama ističu prije svega nedostatak adekvatnih i pravovremenih informacija, potom birokraciju i nedostatak vremena za bavljenje istom.

„... po meni iskreno najveći problem su agencije za plaćanje jer od njih najčešće ne možemo dobiti konkretne informacije. I kad se objavljuju natječaji dobijete samo informaciju da li je nešto točno, da li nije točno, da li se možete prijaviti, ili ne. I ta druga stvar od agencije je što se jako dugo čeka isplata i kontrole na toj državnoj razini. Ovo lokalno preko LAG-a, to sve puno brže i lakše ide nego na državnoj razini. Tu imamo najveće probleme.“

„... Nedostaci. Birokracija, male potpore. Nikad ne znaš koliko novaca ćeš dobit i kad će biti isplaćen, vremenske nepogode (tuča, suša), nema navodnjavanja, nedostatak zemljišta, male parcele, radna snaga.“

Zanimljivo je da Pupak (2020) u svom diplomskom radu koji je bio fokusiran na mlade poljoprivrednike u Bjelovarsko-bilogorskoj te Požeško-slavonskoj županiji u Republici Hrvatskoj donosi uvid u probleme poput prometne i komunalne infrastrukture s kojima se mladi poljoprivrednici suočavaju, što u našem istraživanju nije bilo niti spomenuto od strane sudionika istraživanja.

Bjelovarsko-bilogorska županija po indeksu razvijenosti je u I. skupini jedinica područne (regionalne) samouprave koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj polovini ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave, dok je Požeško-slavonska županija u II. skupini jedinica područne (regionalne) samouprave koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u prvoj polovini ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave (NN br. 147/14 i 123/17).

Bjelovarsko-bilogorska županija ima prosječnu stopu rasta bruto domaćeg proizvoda od 4,2%, dok Požeško-slavonska županija ima nešto manju stopu rasta od 4,0% u periodu od 2016. do 2018. godine. U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji po udjelu u bruto domaćem proizvodu su najzastupljenije djelatnosti u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu, dok je u Požeško-slavonskoj županiji najzastupljenija prerađivačka industrija (Analiza županija, 2021).

4.2. Smjer razvoja i planovi za budućnost

Velika većina ispitanika planira proširivanje postojećih poljoprivrednih proizvodnji putem neke od dostupnih mjera. Drže da su takva sredstva nužna i od velike pomoći. Navedeno je vidljivo iz jedne od izjava:

„...to su jako korisna sredstva koja su današnjem mladom poljoprivredniku, a ne samo mladom, od velike pomoći. Mislim da bez njih, da bi teško naše poljoprivredno gospodarstvo uopće postojalo, jer smo taman razmišljali o tome da ga zatvorimo.“

Fokus je dakle na porastu udjela mladih poljoprivrednika dobne skupine od 25-34 godine, te njihovom potencijalu za usavršavanjem i tehničkoj efikasnosti. Navedeno svakako prate povoljne prilike u kontekstu povećane dostupnosti financiranja za mlade poljoprivrednike, te uslijed trenda povećanog korištenja resursa kod mladih poljoprivrednika uslijed njihove sposobnosti za lakšu prilagodbu i edukaciju.

Svakako bi tu trebalo naglasiti i glavne nedostatke poput visokog udjela zakupa poljoprivrednog zemljišta, niskog proizvodnog potencijala, usmjerenost na poljoprivredne kulture niske vrijednosti, te otežanog pristupa informacijama. Kao glavne prijetnje daljnjem razvoju i budućnosti poljoprivrede u Republici Hrvatskoj svakako se ističu problemi poput

negativne percepcije poljoprivrede među mladima i negativni demografski trendovi u ruralnim područjima (Ruralni razvoj, 2022).

Iako je do sada u razdoblju od 2015. do 2020. godine kroz plaćanja za mlade poljoprivrednike ono bilo dostupno za ukupno 13424 mlada poljoprivrednika, te su predviđena daljnja sredstva u iznosu od 7.488.342 EUR, i dalje ostaje problem oko prijave i papirologije.

Svi sudionici našeg istraživanja, ali i prema podacima iz literature, ističu problem oko informacija, procesa prijave, skupljanja i predaje dokumentacije. Nejasno je kako se ovim Planom to namjerava riješiti, jer se na prvu čini kao da se o tome nije vodilo računa. U doba procvata digitalnih tehnologija nerazumljivo je da informacije nisu provjerene, pouzdane i pravovremene. Također, promatra li se problem oko papirologije, svakom je jasno da prosječni mladi poljoprivrednik nema dostatne vještine i znanja potrebna za pisanje kompleksnih elaborata, a uvidom u trenutno stanje jasno je da ne postoje nikakve mogućnosti za edukaciju odnosno usavršavanja u tom smjeru. Dosadašnja praksa nije održiva, upravo pogledamo li koliko zapravo malen udio poljoprivrednika uopće aplicira na Natječaje i s kojim se problemima susreću.

U ovom Planu je svakako pozitivno što se prednost daje mladim poljoprivrednicima i potiče stvaranje uvjeta za održivi dohodak i razvoj, te otpornost poljoprivrednih gospodarstava na tržištu uz odgovarajuće unaprjeđenje položaja poljoprivrednika u lancu opskrbe hranom. Dobro je i to što se kroz poljoprivredu vodi računa o klimatskim promjenama, bioraznolikosti, energiji, te socioekonomskom razvoju ruralnih područja.

5. Zaključak

Tijekom provođenja Programa ruralnog razvoja u Republici Hrvatskoj od 2014. do 2020. godine otvorile su se mnoge nove mogućnosti za mlade poljoprivrednike. Iz navedenih podataka vidljivo je da je u navedenom periodu udio žena koje su nositelji poljoprivrednih gospodarstava ostao gotovo nepromijenjen i iznosio je oko 30%. U istom vremenskom razdoblju je došlo do promjena u dobnoj i obrazovnoj strukturi nositelja poljoprivrednih gospodarstava. U gotovo svim županijama zabilježen je porast nositelja poljoprivrednih gospodarstava životne dobi ispod 41 godine, te shodno tome porast stečene razine obrazovanja. Zanimljivo je da se smanjio udio neškolovanih te onih sa završenom samo osnovnom školom, dok je najveći porast onih sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem. Ovi trendovi su zaista pozitivan rezultat provedbe Programa.

Iz analize dobivenih rezultata iz provedenih intervjua koji su uspoređeni s literaturno dostupnim podacima evidentno je da su prednosti univerzalne: fleksibilnost radnog vremena, sam sebi šef, veća motivacija, kvaliteta života, organizacija i ino; dok nedostaci su više individualnog karaktera: problemi s vremenskim nepogodama, rascjepkanost parcela, nedovoljne i nedostatne informacije, problemi s pronalaženjem radne snage, nestabilnost tržišta i cijena proizvoda, i sl. Proizlazi da se većina nositelja poljoprivrednih gospodarstava odlučila za ovaj vid posla upravo jer im omogućava adekvatne uvijete rada i zadovoljstvo. Kada se govori o negativnim aspektima tu je zajednički problem financijske prirode.

U kontekstu mjera, evidentno je da se gotovo svi sudionici istraživanja susreću s problemima poput nedostupnih informacija, papirologijom, te nedostatkom vremena. Iako su ti problemi bili prisutni u navedenom programskom razdoblju, čini se kao da se o njima nije vodilo računa kada je riječ o smjeru razvoja i planovima za budućnost.

Na kraju se može zaključiti da su navedene mjere dale željene pozitivne rezultate koji nisu kratkoročnog vijeka, te ostaje tek vidjeti kako će se to sve dalje razvijati. Neminovna je činjenica da je poljoprivreda veoma bitna te postoji puno prostora za daljnji razvoj u kontekstu povećanja konkurentnosti na tržištu. Iako je za potrebe ovog istraživanja korišten veoma malen uzorak ispitanika, te se na temelju njega ne mogu donositi neki generalni zaključci na nacionalnoj osnovi, dobiveni podatci su u skladu s ostalim sličnim istraživanjima u Republici Hrvatskoj, te je zbog toga izuzetno koristan. Jasno je da bi bilo potrebno provesti istraživanje na puno većem uzorku kako bi se dobili detaljniji uvidi u ovaj interdisciplinarno kompleksan problem.

Napomene: Ovaj diplomski rad je izrađen u sklopu provedbe znanstvenog projekta Hrvatske zaklade za znanost „Socijalno-ekološki izazovi ruralnog razvoja: objektivni i subjektivni pokazatelji otpornosti hrvatskih ruralnih socijalno-ekoloških sustava“ (UIP-2019-04-5257).

6. Popis literature

1. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Podatci iz Upisnika poljoprivrednika za odabrane godine [online] <https://www.apprrr.hr/> (Pristup 17.06.2022.)
2. Analiza županija, 2021 [online] <https://hgk.hr/documents/analiza-zupanija-2021-f-web61e92db81b50d.pdf> (Pristup 22.09.2022.)
3. Conway, S. F., McDonagh, J., Farrell, M., Kinsella, A. (2021). Going against the grain: Unravelling the habitus of older farmers to help facilitate generational renewal in agriculture. *Sociologia Ruralis* 61(3): 602 – 622.
4. Conway, S. F., McDonagh, J., Farrell, M. and Kinsella, A. (2018). Till death do us part: Exploring the Irish farmer-farm relationship in later life through the lens of 'Insideness', *International Journal of Agricultural Management*, 7(1) 1 – 13.
5. Coopmans, I., Dessein, J., Accatino, F., Antonioli, F., Bertolozzi-Caredio, D., Gavrilescu, C., Gradziuk, P., Manevska-Tasevska, G., Meuwissen, M., Peneva, M., (2021), Understanding Farm Generational Renewal and Its Influencing Factors in Europe. *J. Rural. Stud.*, 86, 398–409.
6. Dročić, J. (2013). Metode povijesne znanosti, Diplomski rad, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, [online] <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos:1134/preview> (Pristup 2.5.2022.)
7. Đapić, M. (2022) „Korištenje potpora za mlade poljoprivrednike i njihov utjecaj na dobnu, spolnu i obrazovnu strukturu hrvatskih poljoprivrednika“, Završni rad, Agronomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
8. Eistrup, M., Sanches, A. R., Muñoz-Rojas, J., Pinto Correia, T. A. (2019). „Young Farmer Problem?“ Opportunities and Constrains for Generational Renewal in Farm Management: An Example from Southern Europe. *Land* 8(4) 70 – 83.
9. Eurostat (2018). Farmers and the agricultural labour force – statistics. [online] [Farmers and the agricultural labour force - statistics - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1) (Pristup 17.06.2022.)
10. Eurostat (2022). Population structure and ageing. [online] [Population structure and ageing - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1) (Pristup 17.06.2022.)
11. IAKS, [online] https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/financing-cap/financial-assurance/managing-payments_hr (Pristup 17.06.2022.)
12. Intermedia projekt (2022) [online] <https://intermediaprojekt.hr/bespovratna-sredstva-za-mlade-poljoprivrednike-mjera-6-1/> (Pristup 12.08.2022.)
13. Jež Rogelj, M., Hadelan, L., Kovačićek, T. i Mikuš, O. (2009) Obrazovanost kao preduvjet inovativne poljoprivrede. *Agroecnomia Croatica*, 9(1): 81 – 90. [online] <https://hrcak.srce.hr/file/335944> (Pristup 12.08.2022.)

14. Karas, I. (2022) „Razlozi ne prijavljivanja mladih poljoprivrednika na Natječaj Potpora mladim poljoprivrednicima“, Završni rad, Visoko gospodarsko učilište u Križevcima, Križevci [online] <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:185:904156> (Pristup 12.08.2022.)
15. Korzenszky, A (2018). Extrafamilial farm succession: an adaptive strategy contributing to the renewal of peasantries in Austria. *Canadian Journal of Development Studies*, 40, 1 – 18.
16. Kovách, I., Megyesi, B. G, Bai, A., Balogh, P. (2022). Sustainability and Agricultural Regeneration in Hungarian Agriculture. *Sustainability* 14(2): 969 – 983.
17. Leonard, B., Kinsella, A., O’Donoghue, C., Farrell, M.; Mahon, M. (2016). Policy drivers of farm succession and inheritance. *Land Use Policy*, 61.
18. Nègre, F. (2022). Prvi stup Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP): II. – Izravna plaćanja poljoprivrednicima. [online] <https://www.euoparl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/109/prvi-stup-zajednicke-poljoprivredne-politike-zpp-ii.-izravna-placanja-poljoprivr> (Pristup 12.09.2022.)
19. Nègre, F. (2022). Drugi stup ZPP-a: politika ruralnog razvoja [online] <https://www.euoparl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/110/drugi-stup-zpp-a-politika-ruralnog-razvoja> (Pristup 12.09.2022.)
20. Program ruralnog razvoja (2022). Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. – 2027. [online] <https://ruralnirazvoj.hr/strateski-plan-zajednicke-poljoprivredne-politike-republike-hrvatske-2023-2027/> (Pristup 17.06.2022.)
21. Pupak, H. (2020) Iskustva mladih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstvenika (OPG-ovaca) u Bjelovarsko-bilogorskoj i Požeško-slavonskoj županiji, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
22. Qualman, D., Haroon Akram-Lodhi, A., Aurélie Desmarais, A., Srinvasan, S. (2018). Forever young? The crisis of generational renewal on Canada's farms. *Canadian Food Studies* 5(3) 100 – 127.
23. Ruralni razvoj (2022) [online] https://ruralnirazvoj.hr/files/Mladi-poljoprivrednici_prezentacija-6_6_22-3.pdf (Pristup 12.08.2022.)
24. Ruralni razvoj (2022) Podloga mladi poljoprivrednici [online] <https://ruralnirazvoj.hr/files/Podloga-mladi-poljoprivrednici.pdf> (Pristup 12.08.2022.)
25. Ruralni razvoj (2022) [online] <https://ruralnirazvoj.hr/natjecaj-za-tip-operacije-6-3-1-potpورا-razvoju-malih-poljoprivrednih-gospodarstava-2/> (Pristup 12.08.2022.)
26. Sroka, W., Dudek, M., Wojewodzic, T., Krol. K. (2019). Generational Changes in Agriculture: The influence of Farm Characteristics and Socio-Economic Factors. *Agriculture* 9(12): 264 – 291.
27. Sutherland, L.-A., Dranhof, I., Wilson, G., Zagata, L. (2015). Transition Pathways towards Sustainability of Agriculture: Case Studies from Europe. CAB International: Wallingford, UK, str. 246. ISBN 978-178-064-219-2.

28. Upisnik poljoprivrednika (2022) [online] <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (Pristup 15.07.2022.)

7. Prilog

7.1. Protokol intervjua

Općeniti dio upitnika kojeg popunjava ispitivač prije samog protokola intervjua.

Županija:

Općina/grad:

Dob nositelja:

Obrazovanje nositelja-završeni stupanj:

Vrsta:

Pitanja:

1. Molim Vas da opišete svoje poljoprivredno gospodarstvo (veličina u ha, ekonomska veličina, glavne kulture/vrste proizvodnje, broj članova, broj zaposlenih).
2. Kratki povijesni razvoj vašeg gospodarstva (kada je osnovano, čime se tada bavilo), kada ste ge preuzeli, ako je bilo preuzimanja kako je prošlo.
3. Jeste li tijekom poslovanja OPG-a koristili Europska sredstva kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (mjera 6.1.1., 6.3.1., neka od 4., mjere za poljoprivredne djelatnosti) ili pak pretpristupne fondove (IPARD, SAPARD)?
 - 3.1 . Ako ste koristili – za što ste koristili, kakva su vaša iskustva?
 - 3.2 . Ako niste – zašto niste? Jeste li se uopće prijavljivali na natječaje?
4. Što bi istaknuli kao glavne prednosti bavljenja poljoprivredom kao primarnim zanimanjem?
5. Što bi istaknuli kao glavne nedostatke odnosn s kojim se izazovima susrećete prilikom bavljenja poljoprivredom?
6. Kako vidite budućnost svog gospodarstva odnosno bavljenja poljoprivredom?
7. Za žene – Smatrate li da se kao žena koja se bavi poljoprivredom susrećete s više izazova nekog muškarci? Ako da, možete li izdvojiti neke?

7.2. Popis slika

- Slika 1. Dobne kategorije upravitelja poljoprivrednih gospodarstava, prema spolu, EU-28, 2016 (% svih upravitelja poljoprivrednih gospodarstava)6
- Slika 2. Upravitelji poljoprivrednih gospodarstava, prema dobnoj klasi i gospodarskoj veličini poljoprivrednog gospodarstva, 28 država članica EU-2016. (%)7
- Slika 3. Proračun EU-a za potporu mladim poljoprivrednicima u okviru prvog stupa (EAGF) i drugog stupa (EAFRD) u programskim razdobljima 2007. – 2013. i 2014. – 2020. Godine8

Slika 4. Odabrane intervencije koje će se provoditi u RH u razdoblju 2023. – 2027. u okviru SP ZPP RH	11
Slika 5. Grafički prikaz analize nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema promjenama u životnoj dobi za 2016. i 2021. godinu	17
Slika 6. Grafički prikaz analize nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema promjenama u stupnju obrazovanja za 2016. i 2021. godinu	20
Slika 7. Geografski prikaz NUTS2 regija u Republici Hrvatskoj	21

7.3. Popis tablica

Tablica 1. Udio nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema spolu u 2016. i 2021. godini prema županijama u Republici Hrvatskoj	14
Tablica 2. Analiza nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema promjenama u životnoj dobi za 2016. i 2021. godinu	16
Tablica 3. Analiza nositelja poljoprivrednih gospodarstava prema promjenama u stupnju obrazovanja za 2016. i 2021. godinu	19

Životopis

Helena Šiftar rođena je 15. listopada 1998. godine u Zagrebu, Republika Hrvatska. Nakon završetka Osnovne škole Brezovica upisuje Žensku opću gimnaziju Družbe sestara milosrdnica s pravom javnosti u Zagrebu, koju pohađa od 2013. godine do 2017. godine. 2017. godine upisuje se na preddiplomski studij Agrarna ekonomika na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje 2020. godine stječe titulu sveučilišna prvostupnica baccalaurea inženjerka agrarne ekonomike (univ. bacc. ing. agr.) i upisuje diplomski studij Agrobiznis i ruralni razvitak.

Studentica poznaje napredni stupanj engleskog (B2), temeljnu razinu njemačkog jezika (A2) i vještine rada na računalu Microsoft Office.

Članica je DVD-a Donji Dragonožec. 2022. godine završila je osposobljavanje za lovca te je aktivna članica Hrvatskog lovačkog saveza.

U slobodno vrijeme voli putovati, voziti bicikl i boraviti u prirodi s obitelji i prijateljima.